

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

5. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Київ : Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019. 43 с.
6. Коваль Д. О., Авраменко Р. А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі / Д. О. Коваль, Р. А. Авраменко. Київ : ГО Truth Hounds ; Одеса : Фенікс, 2019. 36 с.

Ключові слова: кримінальне провадження, свідок, потерпілий, воєнні злочини, погане поводження, сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом.

Key words: criminal proceedings, witness, victim, war crimes, violence, conflict-related sexual violence.

ЛУКАШКІНА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ГУРТІЄВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальне процесуальне доказування спрямоване на встановлення тих фактичних обставин, які необхідно з'ясувати для правильного застосування норм матеріального кримінального права, а в деяких випадках, і норм цивільного права (при вирішенні цивільного позову). Визначення таких обставин дозволяє здійснювати процес доказування цілеспрямовано, збирати тільки такі докази, за допомогою яких можна доказати необхідні обставини, такі обставини іменують **предметом доказування**. Зазвичай під предметом доказування розуміють сукупність (або систему) обставин (обставин та фактів), передбачених кримінальним процесуальним законодавством, які необхідно встановити (точніше – доказати) для ухвалення законного, обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні. Перелік таких обставин, міститься в ч. 1 ст. 91 КПК, яка має назву: «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». Як зазначають деякі автори, елементи предмету доказування точніше було б іменувати фактами та обставинами. Дійсно, поняття «факт» та «обставина» не тотожні, факт – це реальна подія, явище, реальність, а обставина – це явище, яке супроводжує що-небудь, впливає на щось. Отже, предмет доказування являє собою єдність фактів та обставин, які необхідно

доказати у кримінальному провадженні для ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Зважаючи на те, що усталеним є поняття «обставини, які підлягають доказуванню», ми, вживаючи таке поняття, матимемо на увазі факти та обставини.

Деякі автори пропонують виділяти в предметі доказування «головний факт», під яким **одні** розуміють наявність чи відсутність складу кримінального правопорушення: об'єкт посягання, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону [3, с. 40 та ін.]; **інші** – факт вчинення кримінального правопорушення певною особою [4, с. 95–97]. Поняття «головний факт» використовували і деякі інші автори, причому, вкладали в це поняття різний зміст. На наш погляд, запроваджувати поняття «головний факт», та ще й за умови різних підходів до визначення його змісту, недоцільно.

Є пропозиції щодо градації предмета доказування, тобто виокремлення загального предмету доказування (обставин, передбачених ч. 1 ст. 91 КПК), родового предмету доказування (сукупності обставин, пов'язаних із вчиненням таких же або подібних правопорушень), безпосереднього (індивідуального) предмету доказування (сукупність обставин, які належить встановити у кримінальному провадженні щодо конкретного кримінального правопорушення). Крім того, автори виділяють ще спеціальний предмет доказування у провадженнях відносно неповнолітніх та щодо застосування примусових заходів медичного характеру, а також у інших особливих видах проваджень, зокрема, у провадженні на підставі угод [5, с. 151–152]. На наш погляд, можна вести мову про специфіку предмету доказування у провадженнях щодо неповнолітніх та застосування примусових заходів медичного характеру. Що ж стосується формулювання родового та безпосереднього предмету доказування, то в цьому ми не бачимо сенсу. Довести наявність події кримінального правопорушення необхідно у будь-якому провадженні щодо кримінального правопорушення, події будуть різними, якщо йдеться про умисне вбивство, то необхідно буде встановити, що підозрюваний (обвинувачений), маючи намір позбавити потерпілого життя, завдав йому ушкодження, від яких настала смерть. А у провадженні щодо вчинення крадіжки встановити подію, означає необхідність доказати, що підозрюваний (обвинувачений) таємно з корисливих мотивів заволодів майном потерпілого.

Деякі вчені (Банчук О. А., Лобойко Л. М.), підкреслюючи, що кожна кримінальна справа є унікальною за набором обставин, котрі необхідно встановити, роблять несподіваний висновок, що регламентувати у кримінальному процесуальному законодавстві повний перелік обставин, що є обов'язковими до встановлення у кожній справі, є практично неможливим. Далі автори пишуть, що у доказуванні беруть участь сторони, котрі самостійно, з урахуванням власної позиції і регламентації події у законі про кримінальну відповідальність, визначать коло питань, що є необхідними для дослідження [6, с. 171].

Не можна заперечувати унікальність кожного провадження (кожної справи), вона полягає в тому, що будь-яка подія відбувалася у певному місці, в певний час, конкретні особи вчиняли певні дії, керувались

своїми мотивами тощо. Можна сказати, що кожне кримінальне правопорушення є неповторним, але це не заважає в науці кримінального права застосовувати поняття складу кримінального правопорушення, під яким розуміють сукупність визначених законом ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення. Можна сказати, що склад кримінального правопорушення – це певна схема ознак діяння, яка складається з об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту та суб'єктивної сторони. Для того, щоб забезпечити правильне застосування норм кримінального права, необхідно встановити фактичні обставини, на які, так би мовити, накладається схема – склад кримінального правопорушення, завдяки чому можна зробити висновок про те, чи мало місце посягання на захищуваний нормами кримінального права об'єкт, яке саме діяння було вчинене, чи містить воно ознаки об'єктивної сторони (дії чи бездіяльності, передбачені конкретною нормою кримінального права, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками), чи вчинене таке діяння особою, що має ознаки суб'єкту кримінального правопорушення (осудна чи обмежено осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності), яка форма та вид вини, мотиви, якими керувалася особа тощо. Отже, встановити під час досудового розслідування та судового розгляду необхідно саме ті обставини, які дозволять зробити висновок щодо наявності (чи відсутності) в певному діянні ознак складу кримінального правопорушення, а також встановити інші обставини, що забезпечуватиме правильне застосування норми кримінального права (обставини, що слугуватимуть підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності чи покарання, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини тощо). Якщо у провадженні заявлено цивільний позов, необхідно встановити обставини, які забезпечуватимуть правильне застосування і норм цивільного права. Таким чином, предмет доказування, це узагальнена схема тих обставин, які необхідно встановити у кожному провадженні. Не існує окремого переліку обставин, які встановлює сторона обвинувачення, і окремого переліку для сторони захисту. Слідчий (дознавач), прокурор спрямовують свої зусилля на встановлення події кримінального правопорушення (з'ясовують, чи мало місце певна подія, чи є вона подією кримінального правопорушення), якщо встановлено подію – встановлюють, хто саме вчинив певні дії чи бездіяльність, з'ясовують інші обставини, передбачені ч. 1 ст. 91 КПК. Сторона захисту може заперечувати, зокрема: наявність події (доводити, що особа, яку вважають вбитою, насправді жива); що певна подія є подією кримінального правопорушення; причетність підозрюваного до кримінального правопорушення (стверджувати, що правопорушення вчинила інша особа), може вести мову про іншу форму вини (підозрюваний вчинив не умисне вбивство, а необережне), доводити наявність пом'якшуючих обставин, заперечувати обтяжуючі обставини, ставити питання про менший розмір шкоди тощо. Отже, ще раз підкреслимо, що не існує якогось особливого предмету доказування для сторін, сторона обвинувачення зобов'язана, встановлюючи обставини предмету доказування, діяти неупереджено, з'ясовувати

наявність або відсутність події кримінального правопорушення, винуватість підозрюваного, чи відсутність його вини, а сторона захисту діє тільки на користь підозрюваного, обвинуваченого, але орієнтуючись саме на перелік обставин, зазначений в ч. 1 ст. 91 КПК, заперечувати наявність якихось інших обставин немає сенсу.

Питання про структуру предмету доказування викликає суперечки в науковій літературі. На наш погляд, предмет доказування складається з трьох частин (трьох груп обставин): 1) обставини, які становлять кінцеву мету доказування, 2) проміжні (доказові) факти та 3) допоміжні факти [2, с. 224–225 та ін.]. Отже, **предмет доказування має складну структуру**, включає три групи обставин, котрі підлягають доказуванню:

- **першу групу** складають обставини, які необхідно доказати для **ухвалення правильного рішення по суті** кримінального провадження, вони перелічені в ч. 1 ст. 91 КПК та є кінцевою метою доказування;

- **друга група – проміжні або доказові факти** – це обставини, які **необхідно доказати на певному етапі** розслідування для того, щоб з їх допомогою можна було б зробити висновок про наявність або відсутність обставин, які є кінцевою метою доказування (тобто обставин першої групи). Якщо, наприклад, слідчий, розслідуючи вбивство, допитав свідка, який розповів, що бачив певну особу, яка заходила до потерпілого приблизно в той час, коли було вчинено злочин, то слідчий повинен перевірити такі дані і доказати, що саме ця особа (про яку дав показання свідок) знаходилась в оселі потерпілого під час вбивства. Надалі слідчий встановлює ще деякі обставини даної групи – те, що в цієї особи були знайдені речі потерпілого (треба встановити, що знайдені саме ті речі, що були викрадені у потерпілого), що підозрюваний погрожував потерпілому і т. ін. Всі ці обставини слідчий повинен доказати, а потім він використовує їх для того, щоб обґрунтувати свій висновок про те, що названа особа вчинила вбивство потерпілого. Практично до цієї групи можна включити всі ті обставини, які встановлюються на підставі непрямих доказів;

- **третя група обставин – допоміжні факти** – це обставини, з допомогою яких можна **встановити достовірність наявних доказів**, або **відшукати додаткові докази**. Так, скажімо, свідок, якого допитав слідчий, пояснив, що він чув, як підозрюваний погрожував потерпілому. У слідчого виникли сумніви щодо того, чи міг свідок, який знаходився на досить великій відстані від підозрюваного, чути його розмову з потерпілим. Для перевірки достовірності показань свідка слідчий провів слідчий експеримент і доказав, що свідок міг (або, навпаки, не міг) чути таку розмову.

Визначити конкретний перелік проміжних та допоміжних фактів неможливо, він залежить від особливостей кожного кримінального провадження. Оскільки, на нашу думку, предмет доказування включає всі факти та обставини, які необхідно доказати для правильного вирішення справи, немає ніяких принципових підстав для того, щоб не включати в нього проміжні (доказові) факти, а також допоміжні факти, саме ці три групи обставин необхідно доказати. Як ми вже зазначили,

сторони (а також потерпілий, його представника та законний представник), маючи намір доказати наявність чи відсутність обставин, які складають предмет доказування, можуть доводити існування різних проміжних та допоміжних фактів. Наприклад, прокурор може доводити в суді, що обвинувачений погрожував потерпілому, і це чув свідок, якого прокурор пропонує допитати в судовому засіданні, а захисник може стверджувати, що між обвинуваченим та потерпілим були нормальні взаємовідносини, тобто, сторони намагаються довести різні проміжні (доказові) факти. Захисник може поставити під сумнів показання свідка, який пояснював, що чув погрози з боку обвинуваченого на адресу потерпілого, пославшись на зацікавленість свідка у певному вирішенні провадження або на поганий слух свідка (тобто вести мову про певні допоміжні факти). Отже, сторони можуть доводити наявність різних проміжних та допоміжних фактів, але це не означає наявності різних предметів доказування, адже посилання на різні проміжні та допоміжні факти має на меті в кінцевому підсумку переконати суд у певних обставинах, які визначені ст. 91 КПК.

Список використаних джерел:

1. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : Нац. академія внутр. справ України, 2005. 272 с.
2. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за загальною редакцією Ю. П. Аленіна. Харків : ТОВ «Одіссей», 2009. 816 с.
3. Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. Теорія доказів : підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / за заг. ред. д. ю. н. професора В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 294 с.
4. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
5. Капліна О. В., Шило О. Г., Трофименко В. М. та ін. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 582 с.
6. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

Ключові слова: кримінальне процесуальне доказування, предмет доказування.

Key words: criminal procedure proof, the subject of criminal procedure of proof.

Завтур Віктор Андрійович Отримання фактичних даних від осіб, що постраждали від воєнних злочинів: міжнародні стандарти та перспективи їх імплементації в Україні	293
Лукашкіна Тетяна Василівна, Гуртієва Людмила Миколаївна До питання про предмет доказування в кримінальному провадженні	296
Підгородинська Анастасія Вікторівна, Широбокова Лілія Олександрівна Актуальні питання зупинення судового розгляду під час воєнного стану в Україні	301
Ракіпова Інна Василівна Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні	304
Смирнов Максим Іванович Перегляд архітектури міжнародної системи правосуддя в контексті створення спеціального міжнародного трибуналу ad hoc щодо злочину агресії проти України	308
Стародубов Сергій Вікторович, Д'ячкова Марія Олегівна Щодо питання приводу як спеціальної форми затримання	312
Степаненко Андрій Сергійович Щодо доцільності існування інституту понять у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану і поза ним	314
Стоянов Микола Михайлович Свобода від самовикриття та забезпечення права на захист при проведенні аудіо-, відеоконтролю особи	317
Шилін Денис Вікторович, Кіліміченко Сергій Олегович Щодо участі захисника у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження	321
Сидорчук Владислав Васильович, Кучеров Дмитро Сергійович До питання зміни правової регламентації санкціонування застосування окремих кримінальних процесуальних засобів під час воєнного стану	324
Бабій Світлана Володимирівна Порушення засад кримінального провадження у випадку розгляду питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому засіданні під час оголошення повітряної тривоги	327
Драгунов Віталій Вікторович Затримання судді за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність: окремі питання дотримання належної правової процедури	330